

**М. Ж. АРЗАЕВА¹, Г. И. СУПУГАЛИЕВА¹, Г. Р. КАСЫМБЕКОВА²,
Д.* М. МУХИЯЕВА³**

¹*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан*

²*«НАРХОЗ» университеті, Қазақстан*

³*«Тұран» университеті, Алматы қ., Қазақстан*

КОММЕРЦИЯЛЫҚ БАНКТЕРДІҢ ПАЙЫЗДЫҚ САЯСАТЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР

Мақала тақырыбы банктердің пайыздық мөлшерлемелеріне ішкі және сыртқы факторлардың ықпалын қарау қажеттілігіне байланысты. Зерттеудің мақсаты - пайыздық мөлшерлемелерді қалыптастыруға әсер ететін негізгі факторларды жан-жақты, сенімді түрде зерттеу, сондай-ақ нәтижелер мен тұжырымдар ұсынымдарын алып оларды тәжірибеге енгізу. Ғылыми зерттеудің басты бағыты банктің пайыздық саясатын қалыптастыру әдістері мен ерекшеліктерінің қажеттілігімен байланысты. Зерттеу барысында талдау, синтездеу, бақылау және нақты ақпарат жинаудағы экономикалық құбылыстарды бөлімдер бойынша (талдау), сондай-ақ тұтастай алғанда (синтездеу) әдістері қолданылды. Мақалада ең алдымен елдегі макроэкономикалық жағдайға тәуелді болатын коммерциялық банктердің пайыздық мөлшерлемелеріне әсер ететін факторлар қарастырылады. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі бас реттеуші ретінде базалық мөлшерлемені бекіту арқылы да банктердің пайыздық саясатына әсер етеді. Пайыз мөлшерлемесі несие мөлшеріне де байланысты.

Түйін сөздер: банк, пайыздық мөлшерлеме, Ұлттық банк, есептік мөлшерлеме, несие, ақша нарығы.

Кіріспе. Коммерциялық банктердің қызметіне және оның пайыздық саясатына ықпал ету деңгейі нақты банктің жеке ерекшеліктеріне байланысты сыртқы және ішкі болып бөлуге болатын көптеген факторлар әсер етеді. Осы баптың және оның тақырыбын таңдаудың мақсаты коммерциялық банктердің пайыздық саясатына әсер ететін факторларды қарастыру қажеттілігі болды. Зерттеу объектісі тұрақсыз экономикалық жағдайында өз қызметін жүзеге асыратын коммерциялық банктер болып табылады. Зерттеу пәні коммерциялық банктердің қызметімен және олардың қазіргі экономикадағы рөлімен байланысты экономикалық қатынастар жүйесі және олардың пайыздық саясатына ықпал ететін факторларды зерттеу болып табылады. Зерттеудің мақсаты пайыздық саясатқа әсер ететін негізгі факторларды және банк қызметінің ерекшелігін ескере отырып, оңтайлы шешімдер қабылдау мүмкіндігін анықтау болып табылады. Қойылған мақсатқа сәйкес зерттеудің келесі міндеттері анықталды:

- банктің пайыздық саясатын анықтайтын негізгі факторларды бөліп, жүйелеу;
- коммерциялық банктің пайыздық саясатын жүзеге асыруға және әзірлеуге бөлінген факторлардың әсер ету дәрежесін және өзгеруін талдау;
- Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесінің банктер саясатына әсер ету дәрежесін талдау;
- осы кезеңде де, болашақта да нарық болмысында коммерциялық банктердің табысты қызметі үшін тиімді және икемді пайыздық саясаттың қажеттілігін негіздеу;

Зерттеуде экономикалық құбылыстарды бөліктер бойынша да, тұтастай да зерттеуге мүмкіндік берген талдау, синтез, бақылау және нақты ақпаратты жинау әдістері қолданылды. Сауатты пайыздық саясатты таңдау коммерциялық банктерге ең жоғары табыс алуға ғана емес, сонымен қатар клиенттерді тартуға да мүмкіндік береді деп болжанауда (гипотеза). Зерттеудің мәні практикалық әзірлемелер мен теориялық ізденістердің алынған нәтижелері негізінде пайыздық саясатты оңтайландыру және оның тиімділік дәрежесін күшейту бойынша нақты бағыттарды ұсыну болып табылады.

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің әдіснамалық негізі танымның диалектикалық әдісі. Зерттеу барысында жалпы ғылыми әдістер (талдау, синтез, дедукция, абстрагирлеу, жинақтау, жіктеу, жүйелі тәсіл), теориялық-эмпирикалық әдістер, сондай-ақ танымның арнайы әдістері (статистикалық әдістер) қолданылды. Ғылыми әдебиеттерді, мерзімді басылымдарды және статистикалық деректерді теориялық талдау және жалпылау коммерциялық банктердің қызметіне және олардың пайыздық саясатына әсер ететін әр түрлі сыртқы және ішкі факторларды анықтау мақсатында жүргізілді. Талдау жүргізу кезінде жылдық есептердің статистикалық деректері, ұлттық және коммерциялық банктердің құжаттары, статистикалық және талдау материалдары пайдаланылды. Өрмелеу әдісін қолданғанда, банктің пайыздық мөлшерлемелер саясатына әсер ету факторлары шартты түрде бөлінді және олардың әсері тұжырымдамалар, сипаттамалар және бір жақты анықтамалар арқылы сипатталды. Салыстыру әдісі банктердің пайыздық саясатына нақты әсер ететін факторлардың ұқсастығы мен айырмашылықтарын анықтауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер мен талдаулар. Пайыз мөлшерлемелерінің мөлшеріне әсер ететін бірқатар факторлар бар, оларды сыртқы және ішкі деп бөлуге болады. Сыртқы факторларға кредит нарығының жай-күйі, салық салу тетігін қоса алғанда, коммерциялық банктердің қызметін мемлекеттік реттеу сипаты жатады. Ішкі факторларға, ең алдымен, несие алушының сипатына, несие түріне, пайдалану мерзіміне және шамасына байланысты Банктің ресурстар салымы бойынша тәуекел дәрежесін бағалауы жатады (Атоянц В., 2016: 16).

Осы кейбір факторларды егжей-тегжейлі қарастырсақ. Қазақстанда енгізілген есептік және базалық мөлшерлеме арқылы несие пайызының нормасын реттеуде, сондай-ақ Қаржы нарығын реттеу үшін екінші деңгейдегі банктер арқылы несие қаражатын беруде көрініс табатын мемлекеттің саясаты маңызды мәнге ие. Депозиттер бойынша да, берілген несиелер бойынша да екінші деңгейдегі банктер үшін пайыздық мөлшерлемені бекітудегі негізгі реттеуші ҚР ҰБ белгілейтін базалық мөлшерлеме болып табылады. Базалық пайыздық мөлшерлеме-бұл Ұлттық банк коммерциялық банктерге қысқа мерзімді несиелер беретін және коммерциялық банктерден депозиттерге ақша қаражатын қабылдайтын пайыздық мөлшерлеме. Ол азаматтар үшін несиелер бойынша мөлшерлемелерді белгілеу кезінде басты рөл атқарады және елдегі инфляция деңгейіне әсер етеді (экономикалық шолу, 2018). Базалық мөлшерлеменің деңгейі төмендеген кезде ҚР ҰБ-ның кредиттік ресурстары арзанырақ болады, тиісінше екінші деңгейдегі банктер бойынша несиелер бойынша пайыз мөлшерлемесі төмендейді, бұл кредиттік нарықтағы ұсынысты арттырады. Демек, ҚР ҰБ базалық мөлшерлемесын өзгерту саясаты арқылы ақша нарығын және банк несиелерінің құнын реттейді (Ярунина И., 2017: 16). Мәселен, 2016 жылғы қаңтарда Ұлттық банк ақша және валюта нарығындағы теңгерімді қалпына келтіру және сақтау, сондай-ақ теңге өтімділігінің тапшылығын толықтыру бойынша шаралар қабылдады. Теңгелік активтердің тартымдылығын арттыру бойынша шаралар қабылданды, теңгедегі депозиттер бойынша ұсынылатын мөлшерлеме 10% - дан 14%

- ға дейін көтерілді, ал шетел валютасындағы депозиттер бойынша мөлшерлемелер 3% - дан 2% - ға дейін төмендетілді. 2016 жылдың ақпан айында Ұлттық банк ақша-кредит саясатының негізгі құралы ретінде базалық мөлшерлемені белгілеуді қайта бастады. Базалық мөлшерлемені енгізу қаржы нарығына қатысушыларға тарту құны бойынша және Ұлттық Банктің іс-қимылы бойынша бағдар алуға мүмкіндік берді, бұл рынок қатысушыларының пайыздық мөлшерлеменің серпінін түсінуіне және өтімділікке қол жеткізу шарттарын тұрақтандыруға оң әсерін тигізді. Базалық мөлшерлеменің деңгейі туралы шешім қабылдау кезінде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету және қаржылық тұрақтылықты қолдау тәуекелдері ескерілді. Ұлттық Банктің базалық мөлшерлеменің өзгеруі 1-кестеде (Ұлттық Банктің қайта қаржыландыру мөлшерлемесі, 2017) берілген.

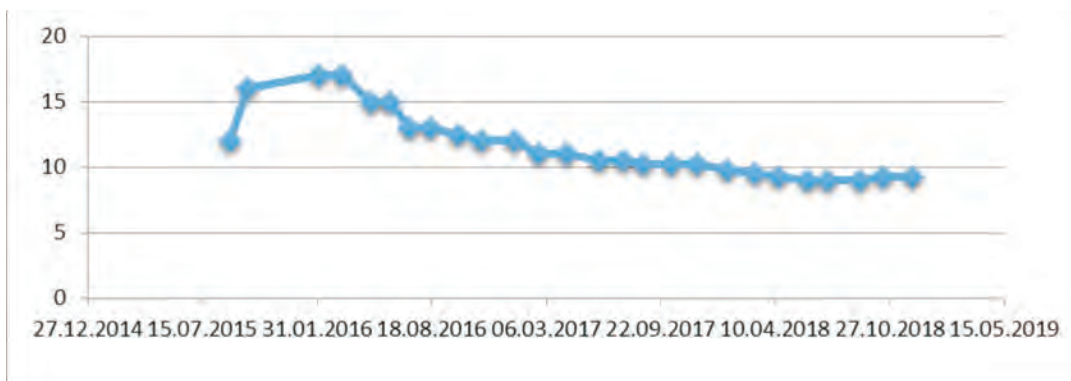
Кесте 1 – ҚР Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемелары

Мөлшерлемені белгілеу күні	Мөлшерлеменің мөлшері, %	Базалық мөлшерлеменің дәлізі, %	Ескертпе
1	2	3	4
02.09.2015	12,0	7.0-17.0	ҚР ҰБ 209.2015 жылғы №43 баспасөз хабарламасы
02.10.2015	16,0	15.0-17.0	ҚР ҰБ 2.1-2015 жылғы №49 баспасөз хабарламасы
02.02.2016	17,0	15.0-19.0	ҚР ҰБ 1.02.2016 жылғы № 2 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
14.03.2016	17,0	15.0-19.0	ҚР ҰБ 14.03.2016 жылғы №6 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
05.05.2016	15,0	14.0-16.0	ҚР ҰБ 05.05.2016 жылғы №9 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
06.06.2016	15,0	14.0-16.0	ҚР ҰБ 06.06.2016 жылғы №14 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
11.07.2016	13,0	12.0-14.0	ҚР ҰБ 11.07.2016 жылғы №17 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
15.08.2016	13,0	12.0-14.0	ҚР ҰБ 15.08.2016 жылғы №23 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
03.10.2016	12,5	11.5-13.5	ҚР ҰБ 03.10.2016 жылғы №27 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
14.11.2016	12,0	11.0-13.0	ҚР ҰБ 14.11.2016 жылғы №34 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы

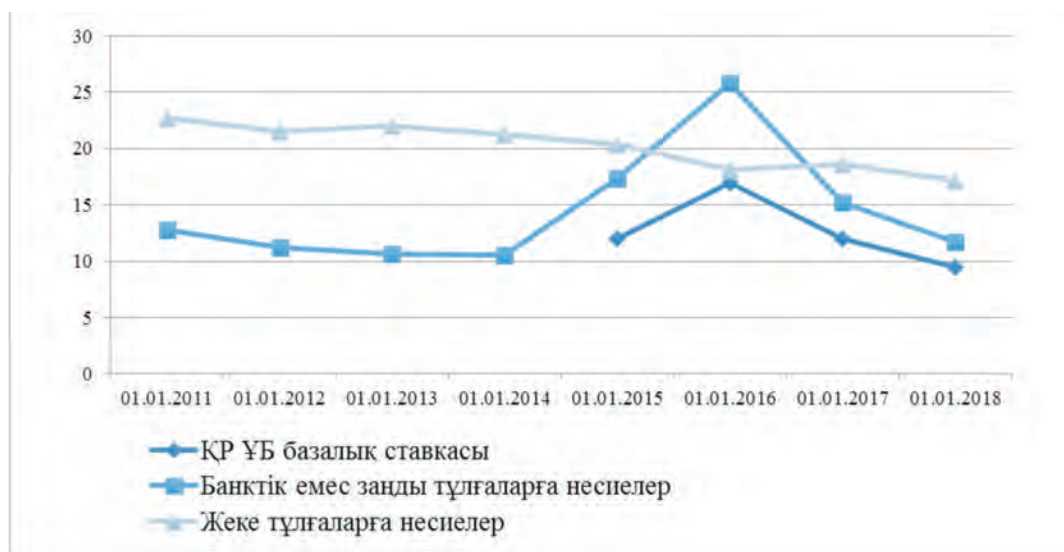
Кестенің-1 соңы

1	2	3	4
09.01.2017	12,0	11.0-13.0	ҚР ҰБ 09.01.2017 жылғы №1 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
21.02.2017	11,0	10.0-12.0	ҚР ҰБ 20.02.2017 жылғы №7 «Базалық мөлшерлеме бойынша» баспасөз хабарламасы
11.04.2017	11,0	10.0-12.0	ҚР ҰБ 10.04.2017 жылғы №10 баспасөз хабарламасы
06.06.2017	10,5	9.5-11.5	ҚР ҰБ 5.06.2017 жылғы №16 баспасөз хабарламасы
18.07.2017	10,5	9.5-11.5	ҚР ҰБ 17.07.2017 жылғы №19 баспасөз хабарламасы
22.08.2017	10,25	9.25-11.25	ҚР ҰБ Директорлар кеңесінің 21.08.2017 ж. № 114 қаулысы
10.10.2017	10,25	9.25-11.25	ҚР ҰБ 9.10.2017 жылғы №29 баспасөз хабарламасы
23.11.2017	10,25	9.25-11.25	ҚР ҰБ 23.11.2017 жылғы №38 «Базалық мөлшерлемелені 10,25% деңгейінде сақтау туралы» баспасөз хабарламасы
16.01.2018	9,75	8.75-10.75	ҚР ҰБ 16.01.2018 жылғы №1 «Базалық мөлшерлемелені 9,75% төмендету туралы» баспасөз хабарламасы
05.03.2018	9,5	8.5-10.5	ҚР ҰБ 05.03.2018 жылғы №4 «Базалық мөлшерлемелені 9,5% төмендету туралы» баспасөз хабарламасы
16.04.2018	9,25	8.25-10.25	ҚР ҰБ 16.04.2018 жылғы №7 «Базалық мөлшерлемелені 9,25% төмендету туралы» баспасөз хабарламасы
05.06.2018	9,0	8.0-10.0	ҚР ҰБ 05.06.2018 жылғы №14 «Базалық мөлшерлемелені 9% төмендету туралы» баспасөз хабарламасы
10.07.2018	9,0	8.0-10.0	ҚР ҰБ 10.07.2018 жылғы №18 «Базалық мөлшерлемелені 9% деңгейінде сақтау туралы» баспасөз хабарламасы ҚР ҰБ Директорлар кеңесінің 09.07.2018 ж. № 110 қаулысы
04.09.2018	9,0	8.0-10.0	ҚР ҰБ 04.09.2018 жылғы №27 «Базалық мөлшерлемелені 9% деңгейінде сақтау туралы» баспасөз хабарламасы
16.10.2018	9,25	8.25-10.25	ҚР ҰБ 16.10.2018 жылғы №34 «Базалық мөлшерлемелені 9,25% деңгейіне көтеру туралы» баспасөз хабарламасы
05.12.2018	9,25	8.25-10.25	ҚР ҰБ 4.12.2018 жылғы №44 «Базалық мөлшерлемелені 9,25% деңгейінде сақтау туралы» баспасөз хабарламасы

2016 жылы базалық мөлшерлеменің деңгейі туралы шешімді Ұлттық Банк алдын ала жарияланған кестеге сәйкес қабылдады. Тәуекелдер тенгерімін сақтау мақсатында базалық мөлшерлеме 17% деңгейінде белгіленді. Өтпелі кезеңде Ұлттық Банк белгілеген мөлшерлемелардің жоғары деңгейі (2016 жылдың бірінші жартысы) және ақша-кредит саясаты бағамының күрт өзгеруінің болмауы Ұлттық Банктің нарыққа қатысушылар тарапынан іс-қимылына деген сенімін біртіндеп қалыптастыруға, сондай-ақ ұлттық валюта бағамын тұрақтандыруға (2016 жылғы Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ЕСЕБІ, 2017) ықпал етті. Қысқа мерзімді кезеңде мөлшерлемелардың үдемелі төмендеуіне қарсы тұрақты ұстаным жүргізіліп жатқан ақша-несие саясатының жүйелілігі туралы куәландырды. Макроэкономикалық көрсеткіштердің тұрақтануына, қаржы нарығындағы жағдайдың жақсаруына, сондай-ақ инфляциялық және девальвациялық күтулердің төмендеуіне қарай Ұлттық Банк базалық мөлшерлеменің деңгейін біртіндеп төмендету жолымен ақша - несие шарттарын кезең-кезеңімен жеңілдетуді бастады (1-сурет) (Қазақстан Республикасының 2020 жылға арналған ақша-несие саясаты туралы. 2015). Базалық мөлшерлемесінің төмендеуі 4 рет жүзеге асырылды: Мамырда – 15% – ға дейін, Шілдеде – 13%– ға дейін, қазанда-12,5% - ға дейін, қараша айында-12% - ға дейін. Бұдан базалық мөлшерлемесінің төмендеуі тоқтаған жоқ және төмендеуін жалғастыруда. 2017 жылдың тамыз айында 10,25% құрады . Базалық мөлшерлемесінің төмендеуі реттеушінің белгіленген ақша-несие саясатын жалғастыру ниеті туралы куәландырады. Бұл өз кезегінде несиелеу және жалпы экономиканың өсу қарқынын арттырады. Базалық мөлшерлемесінің 17%-дан 10,25% - ға дейін төмендеуі және төмендеу қадамының артуы сондай-ақ Мемлекет басшысының Ұлттық банк пен Үкіметке экономикадағы ақшаның жетіспеушілігі және несиелер бойынша жоғары мөлшерлемесінің проблемаларын шешу жөніндегі тапсырмасына байланысты болуы мүмкін (банктер үшін 2019 жыл қандай болады? 2018).

1-сурет – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің базалық мөлшерлемелері 2015-2018

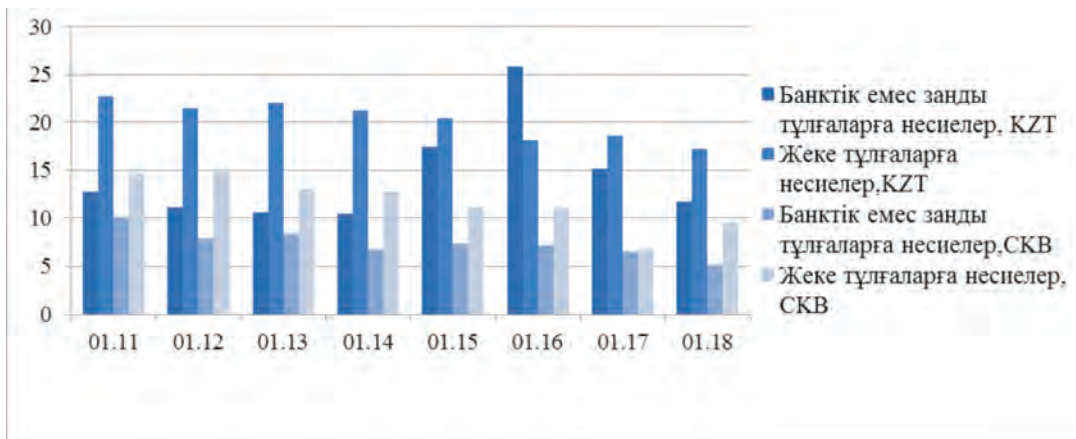
2-сурет – Ұлттық банктің базалық мөлшерлемесіне қатысты теңгемен берілген несиелер бойынша коммерциялық банктердің пайыздық мөлшерлемелерінің өзгеру динамикасы

Қазіргі уақытта Ұлттық банк банк секторынан өтімділіктің үлкен көлемін (шамамен 3,4 трлн теңге) алып жатыр және базалық мөлшерлеменің айтарлықтай күрт азаюы өтімділікті алу құралдарының кірістілігін төмендетеді, бұл жеке және заңды тұлғаларды несиелеудің өсуіне ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде, инфляцияға қосымша қысым жасайды. Қазіргі уақытта банктер Ұлттық Банктің құралдарына ақша қаражатының өте елеулі көлемін орналастыруда, 2017 жылғы ақпанда ақша-несие саясаты операцияларын жүргізуге байланысты реттеуіштің жиынтық несиелік берешегі 3,5 трлн теңгеден асты (Ұлттық банктің Экономикалық шолуы, 2017). Ұлттық банк мөлшерлемесінің өзгеруі коммерциялық банктер мөлшерлемесінің өзгеруіне әсер етті ме? Салыстыру үшін 2011-2017 жылдардағы Қазақстандағы екінші деңгейдегі банктердің пайыздық мөлшерлемелері алынды.

2-суретте көрсетілгендей, 2015 жылдан бастап 2018 жылға дейінгі кезеңде Ұлттық банктің базалық мөлшерлемесінің күрт өсуі мен төмендеуі банктердің ұлттық валютадағы пайыздық мөлшерлемелеріне елеулі әсер етті. Базалық мөлшерлеменің ұлғаюы және төмендеуі банктік емес заңды тұлғаларға ұлттық валютадағы несиелер бойынша коммерциялық банктердің мөлшерлемелерінің үйлесімді өзгеруіне әкелді. Ал жеке тұлғаларға ұлттық валютадағы несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелер 2013 жылдан бастап 2016 жылы базалық мөлшерлеменің ұлғаюына қарамастан, біртіндеп азайды. Мұны Халықты әлеуметтік қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламалармен түсіндіруге болады. 3-сурет Ұлттық банктің базалық мөлшерлемесінің өзгеруі коммерциялық банктердің ЕАВ-мен берілген несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелеріне еш әсер етпейтінін көрсетті. Демек, бұдан әрі Қазақстан Ұлттық Банкінің базалық мөлшерлемесінің өзгеруіне қатысты ұлттық валютадағы коммерциялық банктердің пайыздық мөлшерлемелерінің син-

хронды өзгеруін күту керек (валюталық бағам айқындаушы фактор ретінде. 2018). Екінші жағынан, базалық мөлшерлемелердің төмендеу сәтінен бастап бір жыл ғана өткендіктен және бұл нарықтық құрал болғандықтан, оның әсері бірден емес, бірнеше уақыттан кейін көрінуі мүмкін. Сондықтан, біз маңызды қорытындылар жасауға әлі ерте деп санаймыз. Коммерциялық банктердің қызметіне және оның пайыздық саясатына несиелер беру валютасы да әсер етеді (Еуразиялық экономикалық одақтағы көрсеткіштер, 2017). Несиелер беру валютасының коммерциялық банктердің пайыздық саясатына әсерін қарастырайық.

2-кесте мен 3-суреттен ұлттық валютадағы несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелер банктік емес заңды тұлғалар үшін де, жеке тұлғалар үшін де Ұлттық банктің пайыздық саясатына байланысты тұрақты және біркелкі емес өзгеретінін, ал ЕАВ-да іс жүзінде өзгермегенін, тек шамалы ғана азайғандығын көруге болады. Осылайша, 2012 жылдан бастап 2018 жылға дейінгі кезеңде жеке тұлғаларға берілетін несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелер 14,8% - дан 11% - ға дейін төмендеді. Іс жүзінде 4 жылда 3,8% - ға төмендеді. Банктік емес заңды тұлғаларға ЕАВ-мен берілген несиелер бойынша осы кезеңде пайыздық мөлшерлемелер елеусіз өзгерістерге ұшырап, шағын дәлізде болды және 7,9%-дан 7,2% - ға дейін өзгерді. Ал, 2018 жылдың 1 қаңтарындағы көрсеткіштер бойынша заңды тұлғалар мен жеке тұлғалар үшін несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелер іс жүзінде бірдей болды және сәйкесінше 6,5% және 6,8%-ды көрсетті. (Банктердің сыйақылық мөлшерлемелері, 2018).

3-сурет – Валюта түрлері бойынша коммерциялық банктердің пайыздық мөлшерлерінің өзгеруі

Талдау көрсеткендей, банктер тарапынан ұсыныстар бар, бірақ ұлттық валютадағы несиелер бойынша пайыздар жоғары болса да, валюталық несиелерге сұраныс жоқ. Валюталық несиелер беру сегментінің өсу қарқынының бәсеңдеуі қарыздардың осы түріне қызығушылықтың төмендеуімен байланысты. Қарыз алушылар әлемдік валюта бағамдарының белгісіздігі кезеңінде айырбас бағамының ауытқу тәуекелдерін өз мойнына алғысы келмейді. Сондай-ақ пайыз мөлшерлемесінің шамасы қарыз алушының түріне байланысты, жеке немесе заңды тұлға бұл жеке тұлғаларға

қарыз беру кезінде қарыз алушының төлем қабілетсіздігі мүмкіндігіне байланысты кредитордың жоғалу тәуекелі ұлғаюымен түсіндіріледі. Сонымен қатар банктік емес заңды тұлғаларға несиелер беру кезінде тәуекелдер айтарлықтай төмен. Осыған байланысты банктерде пайыз мөлшерлемесы қарыз алушының түріне байланысты сараланады. 3-кестеден және 3-суреттен көріп отырғанымыздай, жеке тұлғаларға ұлттық валютадағы және шетел валютасындағы несиелер бойынша пайыздар банктік емес заңды тұлғаларға қарағанда жоғары. Өткен жылдардағы тұрақты экономикалық жағдай тұтынушылық және ипотекалық несиелендірудің дамуына ықпал етті, бұл өз кезегінде жеке тұлғаларға несиелер беру нарығындағы өзгерістерге алып келді. 2011 жылдан 2014 жылға дейін жеке тұлғаларға ұлттық валютада берілген несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелар банктік емес заңды тұлғаларға берілген несиелермен салыстырғанда екі есе жоғары болды. 2016 жылдан бастап жағдай айтарлықтай өзгерді, яғни жеке тұлғаларға берілетін несиелер бойынша пайыздық мөлшерлеме тұрақтана бастады. Мұның себебі, халықты қолдауға бағытталған мемлекеттік бағдарламаларда, соның ішінде жеңілдікті несие беру мен қарыздарды субсидиялауға байланысты. Несие пайызының нарықтық мөлшерлемесы несие нарығындағы сұраныспен ұсыныстың өзара іс-қимылы нәтижесінде айқындалады. Несие пайызының жоғары мөлшерлемесы кезінде кәсіпорындар үшін капитал өнімділігі салыстырмалы түрде төмен болады, тиісінше сұраныс қысқарады, ал несие ұсынысы ұлғаяды. Несие пайызының мөлшерлемесы төмендегенде кәсіпорын үшін табыстылық өседі, яғни қарыз қаражатын тартудың мәні бар. Ал халық несие қаражаты есебінен өз қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында несиені пайдалану пайдасына таңдау жасайды. Яғни, несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелардың төмендеуі несиеге деген сұраныстың артуына алып келеді. Осыған байланысты несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемеларды өзгерту процесі үнемі қозғалыста болады.

Қорытынды. Сонымен, пайыздық мөлшерлемеларды қалыптастыруға әсер ететін факторларды қарап, коммерциялық банктердің пайыздық саясатын қалыптастыруға макроэкономикалық, сыртқы және ішкі факторлар әсер ететіндігін, олардың ықпал ету дәрежесі банктің жеке ерекшеліктеріне байланысты екендігімен қорытындылауға болады. Сыртқы факторлар барлық банктер үшін тең шарттарды анықтайды, объективті сипатта болады және нақты банктің қызметіне тәуелді емес. Олардың әрекеті елдегі экономикалық жағдайға және Ұлттық банктің ақша-несие саясатына байланысты. Ал ішкі факторлар әрбір коммерциялық банктің өз несиелік саясатына байланысты.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының банк секторын талдау. Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығының Рейтинг агенттігі " АҚ, 2017 [Qazaqstan Respublikasynuñ bank sektorun taldau. Almaty qalasyñuñ öñirlik qarjy ortalyğunuñ Reiting agenttigi " AQ, 2017]
2. Атоянц В. ҚР базалық мөлшерлемесы туралы не білу керек? // / 2016: TENGRI. [Atoyanc V. QR bazalyq mölşerlemesy turaly ne bilu kerek? /// 2016: TENGRI]
3. Қазақстанның банк секторы: 2016 жылдың қорытындысы. 2016 [Qazaqstannuñ bank sektory: 2016 jylduñ qorytyndysy. 2016]
4. Белоглазова Г.Н., Ақша. Несие. Банктер: Оқулық. / Ред. Г. Н. Белоглазова. – М.: жоғары

білім, 2009. –392 б. [Beloglazova G.N., Aqsa. Nesiie. Bankter: Oqulyq. / Red. G. N. Beloglazova. – М.: joғary bilim, 2009. –392 б.]

5. Бондаренко В. С. өндірісті жаңғыртуға арналған шығындарды несиелеу кезіндегі несиелік тәуекел // қаржы және несиелер. – 2011.– № 10. – Б. 46-52. [Bondarenko V. S. өндірісті жаңғыртуға арналған шығындарды несиелеу кезіндегі несиелік тәуекел // қаржы және несиелер. – 2011.– № 10. – Б. 46-52.]

6. Борщева А.Н. Әлемдік қаржы-экономикалық дағдарыс кезінде ресейлік банктердің клиенттік базасының сапасына және кредиттік бизнес дамуына кредиттік тәуекелдерді басқару әсерін талдау // Банктік қызметтер. 2011 ж. - № 8. - б. 66-73. [Borshcheva A.N. Әлемдік қаржы-экономикалық дағдарыс кезінде ресейлік банктердің клиенттік базасының сапасына және кредиттік бизнес дамуына кредиттік тәуекелдерді басқару әсерін талдау // Банктік қызметтер. 2011 ж. - № 8. - б. 66-73.]

7. Валюта бағамы сыртқы экономикалық қызметтің факторы ретінде, 2017 [Valyuta baғamu syrtqy ekonomikalыq qyzmettiң faktory retinde, 2017]

8. Данилова Т.Н. Коммерциялық банктің несиелік және депозиттік саясатын зерделеу үшін қаржы модельдерін пайдалану / Данилова Т.Н., Решетов В.А. // Қаржы және кредит. - 2008 ж. - № 32. - 24-29 беттер. [Danilova T.N. Kommersialыq banktiң nesielik және depozittik sayasatyn zerdeleu үшін qarjy modelderin paidalanu / Danilova T.N., Reshetov V.A. // Qarjy және kredit. - 2008 j. - № 32. - 24-29 better]

9. Еуразиялық экономикалық одақтағы көрсеткіштер // Статистикалық жылнама, 2016. [Eurazialыq ekonomikalыq odaqtaғы көрсеткіштер // Statistikalыq jylnama, 2016.]

10. Жуков Е.Ф. Банктік және банктік емес кредиттік ұйымдар және олардың қызметі: университеттер үшін оқулық. / өңд. Жуков Е.Ф., Эриашвили Н.Д. - 4-ші жазба, Өңд. және қос. - М.: UNITI, 2012. - 559 б. [Zhukov E.F. Banktik және banktik emes kredittik üymdar және olardıң qyzmeti: universitetter үшін oqulyq. / өңд. Zhukov E.F., Eriashvili N.D. - 4-ші jazba, Өңд. және qos. - М.: UNITI, 2012. - 559 б.]

11. Ысқақов У.М. Банктің жағдайы: экон. ЖОО үшін оқу құралы. / өңд. У.М. Ысқақов. - Алматы, 2011. – 552 [Үсқақов У.М. Banktiң jaғдайы: ekon. JOO үшін oqu құралы. / өңд. U.M. Ysqaqov. - Almaty, 2011. – 552]

12. Искакова З.Д. Банктің жағдайы. - Қарағанды: КЭУ, 2002. - 209 б. [Iskakova Z.D. Banktiң jaғдайы. - Qaraғandy: KEU, 2002. - 209 б.]

13. 2018 жылы банктер үшін қандай болады? // капитал. Бизнес-ақпарат орталығы. 2017 [2018 july bankter үшін qandai bolady? // kapital. Biznes-aqparat ortalyғы. 2017]

14. Каврова Х.Х. Кредиттік желілердегі жүйелік тәуекелдердің мінез-құлық үлгісі // Қаржы және несиелер. - 2011ж. - № 42. - Б.55-63. [Kavrova H.H. Kredittik jelilerdegi jüielik täuekelderdiң minez-qұlyq ülgisi // Qarjy және nesiie. - 2011j. - № 42. - B.55-63.]

15. Кейнс Д.М. Жалпы қызмет, пайыз және ақша теориясы, - Эксмо, 2007. - 960 бет. [Keins D.M. Jalpy qyzmet, paiz және aqsha teoriyası., - Eksmo, 2007. - 960 bet.]

16. Костина Н. Коммерциялық банктің активтері мен активтерін басқарудағы пайыздық мөлшерлеме тәуекелін модельдеу. Мәтін. / Н. [Kostina N. Kommersialыq banktiң aktivteri men aktivterin basqarudaғы paizdyq mölsherleme täuekelin modeldeu. Mätin. / N.]

17. Костин, С. Сучок // Банк технологиясы. 2006 ж. - № 2. - б. 56-58. [Kostin, S. Suchok // Bank tekhnologiyasy. 2006 zh. - № 2. - b. 56-58.]

18. Кудрявцев, М.Г. Пайыздық тәуекелдің бағалануы / Кудрявцев О.А. // Банктің жағдайы. - 2005 ж. - № 6. - 42-46 б. [Kudryavcev, M.G. Paizdyq täuekeldiң baғalanuy / Kudryavcev O.A. // Banktiң jaғдайы. - 2005 j. - № 6. - 42-46 б.]

19. Лаврушин О.И. Банк ісі : оқулық / Лаврушин О.И., Валентьев Н.И. редакциясымен. және басқалары - М.: KnoRus, 2016. - 800 бет. [Lavrushin O.I. Bank isi : oqulyq / Lavrushin O.I.,

Valent'ev N.I. redaksiyasymen. және basqalary - M.: KnoRus, 2016. - 800 bet.]

20. Мақыш С.Б. Ильяс А.А. Банктің жағдайы: Оқулық. - Алматы: Қазақ университеті, 2006. - 190 бет. [Makysh S.B. Ilyas A.A. Banktiñ jaǵdaiy: Oqulyq. - Almaty: Qazaq universiteti, 2006. - 190 bet.]

21. Мирошниченко О.С. Кредиттік тәуекел және банктің меншікті капиталы // Қаржы және несие. - 2011. - № 1. - П.12-19. [Miroshnichenko O.S. Kredittik täuekel және banktiñ menşikti kapitaly // Qarjy және nesie. - 2011. - № 1. - P.12-19.]

22. Қазақстан Республикасының 2020, 2015 жылдарға арналған ақша-кредит саясаты туралы [Qazaqstan Respublikasynuñ 2020, 2015 jyldarǵa arnalǵan aqşa-kredit sаяsaty tural]

23. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2016, 2017 жж. арналған есебі [Qazaqstan Respublikasy Ұlttyq Bankiniñ 2016, 2017 jj. arnalǵan esebi]

24. Рабданова Д.А. Кредиттік тәуекелді басқару облыстың банк секторының қаржылық тұрақтылығының негізі [Rabdanova D.A. Kredittik täuekeldi basqaru oblystyuñ bank sektorynuñ qarjylyq тұraqtylyǵynuñ negizi]

25. Қазіргі экономиканың мәселелері. 2011 ж. - № 2. - б. - 33-40. [Qazirgi ekonomikanuñ мәseleleri. 2011 j. - № 2. - b. - 33-40.]

26. Рощина Я А Кредиттік тәуекелдерді басқару ипотекалық кредиттеу: қолданыстағы тәсілдерді талдау, оңтайландыру / [Roshchina YA.A. Kredittik täuekelderdi basqaru ipotekalyq kreditteu: qoldanystaǵy täsilderdi taldau, oñtailandyru /]

27. Германия: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011.- 170 б. [Germaniya: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011.- 170 b.]

28. Сейтқасимов Ғ.С. Банктің жағдайы. / ред. G.S. Сейтқасимов - Алматы: Қаржы-қаражат, 2002. - 576 б. [Seitqasimov Ğ.S. Banktiñ jaǵdaiy. / red. G.S. Seitqasymov - Almaty: Karjy-karajat, 2002. - 576 b.]

29. Середя Ю.А. Коммерциялық банктегі сыйақы мөлшерлемелерін басқару. - СПб., 2003. - 131 б. [Sereda .A. Kommersiyalyq banktegi syiaqy mөлşerlemelerin basqaru. - SPb., 2003. - 131 b.]

30. Ұлттық Банктің қайта қаржыландыру мөлшерлемесі . 2017 [Ұlttyq Banktiñ qaita qarjylandyru mөлşerlemesy . 2017]

31. Берілген несиелер бойынша банктердің сыйақы мөлшерлемесі (валютаның түрі және мерзімі бойынша), 2017 ж. [Berilgen nesieler boiynşa bankterdiñ syiaqy mөлşerlemesi (valtanuñ türi және merzimi boiynşa), 2017 j.]

32. Тальская М. Несие бойынша тәуекелдер // Банктер және бизнес әлемі. 2011 ж. - № 6 (маусым). - 89-95 бет. [Tal'skaya M. Nesie boiynşa täuekelder // Bankter және biznes әlemi. 2011 j. - № 6 (mausym). - 89-95 bet.]

33. Экономикалық шолу // Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. 2017 ж. - №4. [Ekonomikalыq şolu // Qazaqstan Respublikasynuñ Ұlttyq Banki. 2017 j. - №4.]

34. Ярунин И. Базалық мөлшерлеменің төмендеуі Қазақстан экономикасына қалай әсер етеді?, 2017 [Yarunin I. Bazalyq mөлşerlemenуñ tömendeui Qazaqstan ekonomikasyna qalai әser etedi?, 2017]

**М. Ж. АРЗАЕВА¹, Г. И. СУПУГАЛИЕВА¹, Г. Р. КАСЫМБЕКОВА²,
Д. М. МУХИЯЕВА³**

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби , Казахстан

²Университет «НАРХОЗ» , Казахстан

³Университет «Туран» г. Алматы , Казахстан

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПРОЦЕНТНУЮ ПОЛИТИКУ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Тема статьи обусловлена необходимостью рассмотрения влияния внутренних и внешних факторов на процентные ставки банков. Цель исследования – всестороннее, достоверное изучение основных факторов, воздействующих на формирование процентных ставок на основе разработанных в науке методов познания, а также получение и внедрение в практику рекомендаций, результатов и выводов. Выбор направления научного исследования связан с необходимостью составления представления об особенностях и способах формирования процентной политики банка. В исследовании использовались метод анализа, синтеза, наблюдения и сбора фактической информации, позволивший изучить экономические явления как по частям (анализ), так и в целом (синтез).

В статье рассматриваются факторы, влияющие на процентные ставки коммерческих банков, которые зависят в первую очередь от макроэкономической ситуации в стране. Национальный банк Республики Казахстан как главный регулятор также воздействует на процентную политику банков через установление базовой ставки. Ставка процента зависит и от размера кредита.

Ключевые слова: банк, процентная ставка, Национальный банк, учетная ставка, кредит, денежный рынок.

**M. ZH. ARZAEVA¹, G. I. SUPUGALIEVA¹, G. R. KASYMBEKOVA²
D. M. MUKHIYAEVA³**

¹al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

²NARKHOZ University, Kazakhstan

³Turan University, Almaty, Kazakhstan

FACTORS AFFECTING THE INTEREST RATE POLICY OF COMMERCIAL BANKS

The subject of the flock is conditioned by the need to consider the influence of internal and external factors on the interest rates of banks. The purpose of the study is a comprehensive, reliable study of the main factors influencing the formation of interest rates on the basis of methods of cognition developed in science, as well as obtaining and implementing recommendations of results and conclusions. The choice of the direction of scientific research is related to the need to compile an idea of the features and methods of forming the interest policy of the bank. The research used the method of analysis, synthesis, observation and collection of factual information that allowed studying economic phenomena both in parts (analysis) and in general (synthesis). The article examines the factors influencing the interest rates of commercial banks, which depend primarily on the macroeconomic situation in the country.

Keywords: Bank, interest rate, National Bank, discount rate, credit, money market.